

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.dnb.de> abrufbar.

Bibliographic information published by the Deutsche Nationalbibliothek

The Deutsche Nationalbibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data are available on the Internet at <http://dnb.dnb.de> .

Information bibliographique de la Deutsche Nationalbibliothek

La Deutsche Nationalbibliothek a répertorié cette publication dans la Deutsche Nationalbibliografie; les données bibliographiques détaillées peuvent être consultées sur Internet à l'adresse <http://dnb.dnb.de> .

Informazione bibliografica della Deutsche Nationalbibliothek

La Deutsche Nationalbibliothek registra questa pubblicazione nella Deutsche Nationalbibliografie; dettagliati dati bibliografici sono disponibili in internet in <http://dnb.dnb.de> .

Библиографическая информация Немецкой Национальной Библиотеки

Немецкая Национальная Библиотека вносит эту публикацию в Немецкую национальную библиографию; подробные библиографические данные можно найти в интернете на странице: <http://dnb.dnb.de> .

Información bibliográfica de la Deutsche Nationalbibliothek

La Deutsche Nationalbibliothek recoge esta publicación en la Deutsche Nationalbibliografie. Los datos bibliográficos están disponibles en la dirección de Internet <http://dnb.dnb.de> .

**ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ
ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ЦІННОСТІ,
КОМПЕТЕНТНОСТІ, ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ**

За науковою редакцією професора Ганни Цвєткової

**PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF
POSTMODERNISM: VALUES, COMPETENCE,
DIGITALIZATION**

**According to the scientific edition of Professor Anna
Tsvetkova**

Collective Monograph

Aerzen 2021

ISBN 978-3-946407-10-2

(e-book)

<https://doi.org/10.192219/978-3-946407-10-2/>

DDC/УДК 37+159.9]:141.78:37.011:[17.022.1+005.336+004]

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ЦІННОСТІ, КОМПЕТЕНТНОСТІ, ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: колективна монографія / за наук.

ред. проф. Цветкової Ганни – Aerzen : Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt) InterGING Verlag, 2021. – 504 с.

Науковий редактор – Цветкова Ганна – доктор педагогічних наук, професор (НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна).

Рецензенти:

Бех Іван Дмитрович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України, директор інституту проблем виховання НАПН України;

Світлана Сисоєва, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Київ, Україна;

Набока Ольга Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Презентована монографія охоплює актуальні питання сучасної психолого-педагогічної освіти: порівняльні аспекти формування національно-культурної ідентичності особистості; інноваційні проекти науковців; тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в епоху постмодернізму; актуальні питання підготовки компетентнісного майбутнього професійного педагога; проблеми постмодерної діджиталізації освіти в практичних розробках; навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Видання адресоване вченим-дослідникам, вихователям, учителям-практикам, науковцям-початківцям і всім небайдужим до проблем дитинства, виховання, формування національно-культурної ідентичності, розвитку освіти України у столітті цифровізації та глобальних, пандемічних викликів.

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF POSTMODERNISM: VALUES, COMPETENCE, DIGITALIZATION: Collective Monograph

According to the scientific edition of Professor Anna Tsvietkova – Aerzen : Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt) InterGING Verlag, 2021. – 504 с.

Editor in chief – Hanna Tsvietkova – DSc in Pedagogics (Doctor of Pedagogical Sciences), Professor (National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine).

Reviewers:

Bekh Ivan Dmytrovych – DSc in Pedagogics (Doctor of Pedagogical Sciences), Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine;

Svetlana Sysoeva, academician-Secretary of the Department of General Pedagogy and Philosophy of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor

of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Naboka Olga Georgiivna – DSc in Pedagogics (Doctor of Pedagogical Sciences), Professor, First Vice-Rector of Donbass State Pedagogical University

The presented monograph deals with topical issues of modern psychological and pedagogical education: comparative aspects of the formation of the national and cultural identity of the individual; innovative projects of scientists; trends in the development of preschool and primary education in the era of postmodernism; topical issues of training a competent future professional teacher; problems of postmodern digitalization of education in practical constructions; adult learning in non-formal education.

The publication is addressed to research scientists, educators, teachers-practitioners, new scientists and all those who are not indifferent to the problems of childhood, education, formation of the national and cultural identity, development of education in Ukraine in the age of digitalization and global pandemic challenges.

Co-authors: Svetlana Sysoieva, Tamara Pirozhenko, Taras Olefirenko, Hanna Tsvietkova, Olena Matviienko, Ellina Panasenko, Natalia Gavrish, Olga Reipolska, Nataliia Melnyk, Olena Semenog, Myroslava Vovk, Silenko Nadiya, Sopfiia Dovbnia, Raisa Shulihina, Victoriia Khodunova, Olena Khartman, Iryna Soroka, Olga Bezsonova, Svitlana Vasilieva, Kateryna Shcherbakova, Lilia Makarenko, Yuliia Volynets, Nadiia Stadnik, Irina Tovt, Iryna Bondar, Halyna Shelepko, Iryna Tovkach, Iryna Kuzmenko, Irina Voityuk, Tatyana Snyatkova, Halyna Savluk, Olga Funtikova, Svitlana Makarenko, Victoria Galchenko, Liudmyla Semencha, Sofiia Berezka, Andrey Makarenko, Oksana Kovalova, Maryna Boichenko, Iryna Chystiakova, Olha Pasko, Roman Gurevych, Liudmyla Gabriichuk, Liudmyla Ibrahimova, Natalia Kostenko, Nadiia Opushko, Oksana Stupak, Valentyna Bilyk, Olga Tsurul, Yurii Lynnyk, Lesia Volnova, Oksana Sukhomlyn

Veröffentlicht im Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt)

InterGING Verlag, Deutschland, Dezember 2021

Umschlagbild: <https://pixabay.com>

Umschlaggestaltung: M.Heilberg

Published in Germany

© Copyright © 2021 by Prof., PhD. Hanna Tsvietkova December, 2021. This book is an open access publication. Open Access This book is licensed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits use, sharing, adaptation, transformation, distribution and reproduction in any medium or format, as long as you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license and indicate if changes were made. The images or other third party material in this book are included in the book's Creative Commons license, unless indicated otherwise in a credit line to the material. If material is not included in the book's Creative Commons license and your intended use is not permitted by statutory regulation or exceeds the permitted use, you will need to obtain permission directly from the copyright holder. The use of general descriptive names, registered names, trademarks, service marks, etc. in this publication does not imply, even in the absence of a specific statement, that such names are exempt from the relevant protective laws and regulations and therefore free for general use. The publisher, the authors and the editors are safe to assume that the advice and information in this book are believed to be true and accurate at the date of publication. Neither the publisher nor the authors or the editors give a warranty, express or implied, with respect to the material contained herein or for any errors or omissions that may have been made. The publisher remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright © 2021 by Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt)

InterGING Verlag

Wiesenwinkel 2, Aerzen, Germany

www.intergingpublishing.wordpress.com

INTRODUCTION

The society of postmodernism, the society of the XXI century differs in that it strives for «mutually prosperous globalization» (Lee Byng-Jin, 2003), where humanity interacts and thrives in cooperation and unity, where life and education with equal rights and privileges are a reality.

Mutual prosperity of mankind, «mutual prosperous globalization»–the main focus of the future of psychological and pedagogical education; it is an opportunity to cooperate, revealing their talents and abilities, a bright opportunity for self-affirmation and self-actualization. It is «symbiotic globalization» that must be created and begin to operate during our century, influencing and transforming not only social, political, economic relations, but also education that supports the child, the individual reveals his potential, aspirations, talents, creating a new educational system. themselves, transforming human existence. Education that cultivates the values of achieving cooperation, harmony, a combination of multicultural aspects, competent attitude to pedagogical reality; influences the formation of a community of like-minded people; which uses the enormous potential of digitalization, belongs to the future. It is based on postmodern pedagogy and psychology that a new generation of the XXI century can be formed, the main value of which will be respect for other peoples, mutual understanding with other national and cultural identities, understanding the importance of preschool childhood. The main mission of postmodernism education is to help individuals to realize their identity, to educate future generations to respect other peoples, to form a tolerant attitude to various mentalities; mutually enriching coexistence based on partnership and exchange of values according to ecological, environmental, competence approaches.

The presented monograph covers topical issues of modern psychological and pedagogical education: comparative aspects of the formation of the national and cultural identity of the individual; innovative projects of scientists; trends in the development of preschool and primary education in the era of postmodernism; topical issues of training a competent future professional teacher; problems of postmodern digitalization of education in practical constructions; adult learning in non-formal education.

The scientific research of the proposed monograph is a response to the challenges facing Ukrainian education in the XXI century, education that influences modern educational policy, contributes to the formation of the world educational space and provides a dialogue of cultures.

The publication is addressed to research scientists, educators, teachers-practitioners, novice scientists and all those who are not indifferent to the problems of childhood, education, formation of national and cultural identity, development of education in Ukraine in the age of digitalization and global pandemic challenges.

ПЕРЕДМОВА

Суспільство постмодернізму, суспільство XXI століття відрізняється тим, що прагне до «взаємної процвітаючої глобалізації» (*Lee Byung-Jin, 2003*), де людство взаємодіє та процвітає у співпраці та єдності, де життя та освіта з рівними правами та привілеями – реальність.

Взаємне процвітанню людства, «взаємна процвітаюча глобалізація» – головний акцент майбутнього психолого-педагогічної освіти; це можливість взаємно співпрацювати, розкриваючи свої таланти та здібності, яскраво самостверджуватися та самоактуалізуватися. Саме «симбіотична глобалізація» має створитися та почати діяти впродовж нашого століття, впливаючи та перетворюючи не тільки суспільні, політичні, економічні відносини, але й освіту, яка підтримує дитину, особистість, розкриває її потенційні можливості, прагнення, таланти, створюючи нову освітню систему, у такий спосіб перетворюючи людське існування. Освіті, яка культивує цінності досягнення співпраці, гармонії, поєднання полікультурних аспектів, компетентного ставлення до педагогічної дійсності; впливає на формування спільноти однодумців; яка використовує величезні можливості діджиталізації, належить майбутнє. Саме на ґрунті постмодерної педагогіки та психології можна сформувати нове покоління XXI століття, основною цінністю якого буде повага до інших народів, взаєморозуміння з іншими національно-культурними ідентичностями, розуміння важливості дошкільного дитинства. Основна місія освіти постмодернізму – допомога особистості в усвідомленні своєї ідентичності, виховання майбутніх поколінь у повазі до інших народів, формування толерантного ставлення до різноманітних ментальностей; взаємозбагачувальне співіснування на основі партнерської взаємодії та обміну цінностями на ґрунті екологічного, середовищного, компетентнісного підходів.

Презентована монографія охоплює актуальні питання сучасної психолого-педагогічної освіти: порівняльні аспекти формування національно-культурної ідентичності особистості; інноваційні проєкти науковців; тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в епоху постмодернізму; актуальні питання підготовки компетентнісного майбутнього професійного педагога; проблеми постмодерної діджиталізації освіти в практичних розробках; навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Наукові розвідки запропонованої монографії є відповіддю на виклики, що стоять перед українською освітою XXI століття, освітою, яка впливає на сучасну освітню політику, сприяє формуванню світового освітнього простору, забезпечує діалог культур.

Видання адресоване вченим-дослідникам, вихователям, учителям-практикам, науковцям-початківцям і всім небайдужим до проблем дитинства, виховання, формування національно-культурної ідентичності, розвитку освіти України у столітті цифровізації та глобальних, пандемічних викликів.

DDC УДК 372.2.013.43:792

ФОРМУВАННЯ ГЛЯДАЦЬКОЇ ТА ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУР У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЗМІСТОВИЙ КОНТЕКСТ ТЕАТРАЛЬНОГО ОБРАЗОТВОРЕННЯ

Інна Кондратець,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної освіти,
Київський університет імені Б. Грінченка,
м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0001-7816-0766,

i.kondratets@kubg.edu.ua

Софія Довбня,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і
психології дошкільної освіти,

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
м. Київ, Україна,

ORCID ID 0000-0002-2882-4680,

s.o.dovbnya@npu.edu.ua

Топалова Марія,

аспірант

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
Асистент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти
Київ, Україна,

ORCID ID 0000-002-9129-7828,

m.b.topalova@npu.edu.ua

Анотація. У статті здійснено психолого-педагогічний аналіз понять «театральне мистецтво», «театралізована діяльність» та феномену «театралізоване образотворення» як простору, у якому кожна дитина може апелювати до самовизначення та самопроявлення під час занурення у театральну атмосферу. Означено змістовий контекст створення театраль-но-мистецького розвивального середовища, яке забезпечить психологічний комфорт кожній дитині; дасть відчуття захищеності і впевненості в собі; створить умови для саморозгортання й реалізації творчого потенціалу дітей. Визначено діагностуючий інструментарій дослідження рівнів готовності дітей до театраль-ного образотворення, Описано алгоритми формування глядацької та виконавської культури в дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: театральне мистецтво; театр; театралізована діяльність; театральне образо творення; театраль-но-мистецьке розвивальне середовище; глядацька та виконавська культура; діти старшого дошкільного віку.

FORMATION OF AUDIENCE AND PERFORMANCE CULTURES IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE: CONTENT CONTEXT OF THEATRICAL DEPICTION

Inna Kondratets,

Candidate of pedagogical sciences,
senior lecturer of the Department of Preschool Education,
Pedagogical Institute

Boris Grinchenko University of Kiev
Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0001-7816-0766

i.kondratets@kubg.edu.ua

Sopfiia Dovbnia,

Ph.D (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor,
Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education,
National Pedagogical Dragomanov University,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-2882-4680,

s.o.dovbnia@npu.edu.ua

Topalova Mariya,

aspirant

Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M.P. Drahomanova

Asystent kafedry pedahohiky ta psykholohii doshkilnoi osvity

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-002-9129-7828

m.b.topalova@npu.edu.ua

Abstract. *The article analyzes the psychological and pedagogical concepts of «theatrical art», «theatrical activity» and the phenomenon of «theatrical depiction» as a space in which each child can appeal to self-determination and self-expression during immersion in the theatrical atmosphere. The semantic context of creation of theatrical and art developmental environment which will provide psychological comfort to each child is defined; will give a feeling of security and self-confidence; will create conditions for self-development and realization of creative potential of children. The diagnostic tools of research of levels of readiness of children for theatrical depiction are defined, algorithms of formation of spectator and performing culture in children of senior preschool age are described.*

Key words: *theatrical art; theater; theatrical activity; theatrical depiction; theatrical and artistic development environment; spectator and performing culture; children of senior preschool age.*

Актуальність дослідження. Актуальність теми зумовлена змінами в системі сучасної дошкільної освіти та суспільства загалом і ролі самодостатньої особистості в ньому. Виклики сучасних реалій, серед яких ключовими є збереження самоцінності дитинства, формування загальнокультурної особистості, освіченої й вихованої, стимулюють до пошуків нових форм і методів взаємодії дорослих і вихованців.

Головною метою мистецької освіти, зокрема, є насамперед гармонійний розвиток особистості, формування ціннісного ставлення до краси, мистецької

культури, що є основою етичних і духовних цінностей, а також творчого підходу до життя й створення картини світу.

Дошкільний вік – найоптимальніший для прояву перших творчих експериментів, реалізації потенціалу, формування здібностей, самостійності вихованців і готовності до свободи вибору. А театралізована діяльність як мистецький простір, наповнений емоціями та різноманітними можливостями для самовираження й саморозгортання кожного вихованця / вихованки, здатна задовільнити інтереси, потреби й запити дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальну проблему виховання дошкільників засобами театрального мистецтва як могутнього синтетичного засобу розвитку їх творчих здібностей розглянуто в наукових розвідках (Л. Виготський, Б. Теплов, Д. Менджерицкая, Л. Артемова, Е. Трусова, Р. Жуковська, Н. Карпінська, Н. Сиротич та ін.).

Численні наукові праці (Л. Артемова, Р. Жуковська, Ю. Косенко, Т. Маркова, В. Ядешко та ін.) присвячено проблемі театралізованої діяльності як творчій, синкретичній за своєю природою діяльності, що спонукає особистість до виконання творчих завдань і театралізації творів із залученням різних видів мистецтва (*Сиротич, 2017: 6*).

Низка досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів присвячена проблемі розвитку творчих здібностей та вихованню творчої особистості в різних видах діяльності (Д. Богоявленська, Г. Костюк, С. Рубінштейн, К. Платонов та ін.).

Творчий розвиток дітей дошкільного віку засобом театральної-ігрової діяльності досліджували Л. Артемова, А. Богуш, Н. Водолага, Н. Гавриш, Н. Луцан, Л. Макаренко та ін.

Програма «Дитина-2020» у розділі «Дитина в світі мистецтва» пропонує розглядати театралізовану діяльність через призму технології образотворення (авторка О. Половіна), згідно з концепцією якої в рівній мірі важливі як образ дитини в просторі театрального мистецтва, так і образи персонажів театральних вистав, через які дитина пізнає себе, Світ і себе-у-Світі. У підрозділі «Театральне образотворення» запропоновано низку форм, методів і прийомів, що змінять ставлення до театру в дорослих і дітей.

Формулювання мети статті. Визначити сутність феномена «театрального образотворення» через методи і засоби формування глядацької й виконавської культур дітей дошкільного віку в контексті теоретико-експериментального дослідження.

Теоретичні основи дослідження. *Театральне мистецтво* є одним із найефективніших методів естетичного виховання та творчого розвитку дітей дошкільного віку. За твердженням І. Барановської, «театральне мистецтво – це специфічний вид мистецької діяльності, який поєднує в собі можливості багатьох художньо-образотворчих засобів експресії, створює образи, розвиває мовлення, мислення, регулює поведінку тощо» (*Барановська, 2015*).

Аналіз педагогічної думки щодо театрального мистецтва як засобу формування особистості дозволяє констатувати, що перші наукові обґрунтування з досліджуваної проблеми окреслено наприкінці ХІХ століття,

які детермінувалися розвитком ідеї про зв'язок розумової та естетичної сфер особистості, осмислюючи яку С. Ананьїн, М. Бунаков, О. Герцик, І. Львов, Я.Мамонтов, В. Острогорський, А. Степанович, В. Стоюнін, К. Ушинський та ін. дійшли висновку, що сприйняття людиною навколишнього світу, мотивація активної участі в культуротворчих процесах залежать від рівня естетичної розвиненості почуттів особистості, який вона набула в ході цілеспрямованих дій педагогів, організації шкільного життя засобами мистецтва, побуту й природи (*Барановська, 2015; Деркач, 2012; Олійник, 2017*).

Наукові пошуки педагогів початку ХХ століття використовували такі концепти, як-то: вікові межі залучення дітей до театральної творчості, специфіка аудиторії глядачів (М. Бахтін, О. Буткевич, С. Русова); механізми дитячої драматичної творчості та розробка відповідних підходів до організації театральної роботи з дітьми (М. Бахтін, О. Буткевич, М. Невада, С. Русова); вимоги до відбору репертуару (М. Бахтін, Г. Іваниця, С. Русова, Д. Соловей); етапи ознайомлення дітей з театральним мистецтвом, методика організації та проведення репетиційної роботи (М. Бахтін, М. Дрізен, А. Калмикова, С.Русова) та ін. (*Деркач, 2012*).

Аналіз праць українських учених (Х. Алчевська, Н. Власенко, Г. Іваниця, Я. Мамонтов, О. Нечаєв, М. Рубінштейн та ін.) дає змогу визначати: театр – це синтетичний вид мистецтва, який може комплексно впливати на свідомість і духовність людини, розвивати чуттєву, емоційно-вольову сфери особистості, творчу активність, здатність до антропоморфізації та емпатійності (*Деркач, 2012*).

На основі означеного контексту сучасні дослідниці І. Кондратець, О.Половіна називають театральне мистецтво – «мистецтвом дитинства, мистецтвом щастя та краси, мистецтвом волі та самовираження» (*Половіна та Кондратець, 2019*).

Таким чином, театральне мистецтво є тим універсальним інструментом, який пробуджує емоційну сферу. Значущість театального мистецтва полягає в тому, що за його допомогою особистість не лише розвиває та збагачує індивідуальний досвід ставлення до світу, а й опановує умінням проникати у внутрішній світ іншої особистості; учиться бачити й відчувати світ іншими очима, завдяки чому розкриває у собі здатність співчувати іншій людині й розділяти її радість.

На думку сучасних дослідниць Л. Артемової, О. Половіної, І. Кондратець, *театр* дозволяє малюкові пізнати й безпосередньо торкнутися тем і образів різних видів мистецтв – вербальних, візуальних, звуко-інтонаційних, синтетичних, які різними комунікаційними засобами відбивають універсалізм світосприймання людини (*І. Кондратець, 2020*).

Дослідження тематичних джерел дозволило створити структурований фрейм (каркас), що розкриває різні грані впливу театального мистецтва на розвиток особистості дитини (рис. 1).

Рис. 1. Вплив театру на розвиток особистості дитини

Поняття «театралізована діяльність дітей дошкільного віку» визначено науковцями у різноманітних контекстах: «театральна діяльність», «театралізована гра» (Л.Артемова), «театралізована діяльність» (А.Богущ), «театральна-ігрова діяльність» (О.Аматьєва), «ігри за сюжетами літературних творів» (Ю.Косенко), «театральна-мовленнєва діяльність» (Н.Гавриш). Театралізована діяльність – це ще одна можливість проявити себе, показати аспекти свого всебічного розвитку, дозволяє кожній дитині проявити власну активність, повністю розкрити емоційні можливості, розгальмувати рухи, підвищити самооцінку, розкрити та розвинути творчі здібності, покращити пам'ять, збагатити словниковий запас, тобто виховати інтелектуально та духовно розвинену особистість (Княжук, 2020).

І. Кондратець розглядає театралізовану діяльність як унікальний засіб розвитку емоційної сфери та акторських і режисерських умінь дитини дошкільного віку; цінність театралізованої діяльності дитини полягає в:

- 1) її імпровізаційній сутності;
- 2) максимальному саморозгортанню дитини та волевиявленні в створенні сценічного образу;
- 3) задоволенні, яке дитина відчуває під час підготовки вистави;
- 4) розвитку уяви як психологічної основи сценічної гри;
- 5) можливості дитини експериментувати зі своїми почуттями, досліджувати та вільно виражати;
- 6) палітрі емоцій і вражень, які переживає дитячий колектив у спільній творчій справі тощо (Кондратець, 2021).

Реалізація засад театралізованої діяльності дітей щодо набуття ними соціального досвіду має будуватися на *принципах*:

- гуманізації, що центрує дитину в світ дитинства і в світ дорослих, забезпечує дитині плекання власної свободи, гідності і самоповаги;

- ціннісної орієнтації, яка розкриває загальнолюдські цінності театрального мистецтва і особистісні цінності;

- інтеграції, визначальною цілісність освітнього процесу та розвитку особистості (Беленька та Машовець, 2020; Олійник, 2017).

Ознайомлення з театральним мистецтвом, за традиційною класифікацією (А. Богуш, Л. Макаренко, Н. Сиротич та ін.), відбувається в трьох напрямках (рис. 2).

Рис. 2. Вектори ознайомлення з театральним мистецтвом

Цілковито закономірно, що сучасний світ і особливості розвитку дітей покоління «Альфа» вносять радикальні зміни у форми взаємодії з дітьми зокрема та зміст діяльності закладів дошкільної освіти й родини, загалом.

В освітній програмі для дітей 2-7 р. віку «Дитина-2020» уперше було введено термін «театральне образотворення», який і дав відповідну назву підрозділу в програмовому розділі «Дитина у світі мистецтва». Розробники ідеї – О. Половіна та І. Кондратець, спираючись на парадигму технології образотворення (авторка О. Половіна), окреслюють театральне образотворення як простір, у якому кожна дитина може апелювати до самовизначення (образ «Я»: умію – мені це подобається – я це зможу) та самопроявлення (через різноманітні образи театральних персонажів). За визначенням О. Половіної, «театральне образотворення» – це створення відповідних умов дорослими для «проживання» образів дітьми у театралізованій діяльності та під час занурення у театральну атмосферу (Беленька та Машовець, 2020).

Очевидно, що формат театрального образотворення найефективніше реалізуватиметься в *театрально-мистецькому розвивальному середовищі*, яке:

- 1) забезпечить психологічний комфорт кожній дитині;
- 2) дасть відчуття захищеності й впевненості в собі;
- 3) створить умови для саморозгортання й прояву творчості кожної дитини.

Театрально-мистецьке розвивальне середовище – цілісна інтегрована система, яка гармонійно інтегрує художньо-естетичну, театралізовану та художньо-пізнавальну діяльності і забезпечує умови для придбання

соціокультурного досвіду взаємодії в співтоваристві однолітків і дорослих, де дитина проявляє такі цінності як свобода, гідність, інтереси і має можливість вільно проявляти емоції. Кожна деталь в означеному середовищі має стимулювати думку дитини, надихати на творчість і розвиток.

У контексті технології образотворення визначено такі види театралізованої діяльності:

1. За способом організації:
 - індивідуальні ігри;
 - парні ігри;
 - групові;
 - колективні ігри.
2. За змістом театралізованої діяльності:
 - пантомімічні етюди;
 - інтонаційні етюди;
 - інсценування літературних творів.
3. За наявністю матеріалу:
 - без матеріалів;
 - костюмований;
 - імітаційний (пальчиковий театр, театр долоньок)
 - атрибутний (театр ляльок, театр іграшок, театр пляшок, театр ложок, театр склянок, театр шарпеток, театр рукавичок тощо) (*Беленька та ін., 2020*).

Саме така класифікація видів театралізованої діяльності, такі підходи й засоби сприятимуть закладанню основ для формування в дітях театральної культури. Тоді буде народжено атмосферу, у якій діти матимуть можливість створювати, творити, вправлятися в творчій уяві та її втіленні, саморозгортатися.

Автори підрозділу «Театральне образотворення» пропонують два вектори педагогічних акцентів у взаємодії з дітьми дошкільного віку:

- 1) формування глядацької культури;
- 2) формування виконавської культури.

Тобто, організація театралізованої діяльності загалом і проведення театральних вистав, зокрема, чітко спрямовано на: 1) театральні вистави, у яких дитина виступає як глядач; 2) театральні вистави, які разом із дорослими готують діти, виступаючи у певній ролі (актор, режисер, музикант, диригент, танцюрист, художник, звукооператор, костюмер, суфлер, касир тощо).

Глядацька культура – процес сприйняття художнього твору, що передбачає осмислення, розуміння та інтерпретацію відносно до власної картини світу й життєвого досвіду.

Завдання з формування глядацької культури в програмі «Дитина» пропонується реалізовувати у таких форматах:

1. Дитяча академія уважного (емоційного, допитливого, свідомого) глядача. Ціль: формування в дітей основ глядацької культури: учити створювати відповідний настрій і налаштовуватися на перегляд вистави;

заохочувати до оплесків, емоційних реакцій на події театральної вистави; знайомити з різними видами театрів.

2. Театральні арабески (старші групи) італ. «візерунок» - вид орнаменту). Ціль: ознайомлення з феноменом «театральна атмосфера»; світом театральних професій; театральним мистецтвом різних країн (*Беленька та Машовець, 2020*).

До умов, які сприяють ефективності формування глядацької культури дітей дошкільного віку, відносяться:

- створення відповідного мистецького простору;
- забезпечення естетико-педагогічного контенту (якість, доступність віку, гуманно-духовний зміст вистави);
- забезпечення сприятливої психологічної атмосфери (настрій на перегляд; пояснення незрозумілого; обговорення побаченого, здійснення рефлексії, зворотного зв'язку, запитання дітям, розставлення акцентів).

Виконавська культура – здатність дитини через самовиявлення і життєвий досвід, певні акторські уміння і навички інтонаційності, пантоміміки й дикції створити образ персонажу в інсценуванні театралізованої вистави.

У програмі «Дитина-2020» завдання з формування виконавської культури передбачено в рубриках:

- Студія («Акторська студія»)

Ціль: формування виконавської культури дитини; розвиток умінь роботи з образом.

- Театральні арабески (італ. «візерунок» – вид орнаменту).

Ціль: ознайомлення з феноменом «театральна атмосфера»; світом театральних професій; театральним мистецтвом різних країн.

Автори цілком слушко визначають, що дітей старшого віку вже можуть не влаштовувують готові сюжети – їм хочеться придумувати свої. Тому необхідно створити для цього спеціальні умови, дібравши або створивши разом атрибути до різних видів театрів.

1. Театр на морських камінчиках.

Знадобляться: морські камінчики різної форми, акрилові фарби, пензлик, зубочистка, простий олівець і акриловий лак.

Підготовка: 1) покрити вимиті й обсохлі камінчики акриловою фарбою кольору слонячої кістки; 2) за допомогою простого олівця намалювати героїв; 3) розфарбувати їх, зокрема дрібні деталі намалювати за допомогою звичайної зубочистки; 4) коли все висохне, покрити камінчики акриловим лаком.

2. Театр із яєць.

Знадобляться: яйця, мило, сода, шприц, акрилові фарби й гуаш, пензлики, двосторонній скотч, паєтки, папір для оригами, гудзики.

Підготовка: 1) яйце ретельно вимити в мильно-содовому розчині; 2) із двох боків зробити шилом невеликі отвори й видути білок і жовток у мисочку; 3) за допомогою шприца знову ретельно вимити яйце зсередини; 4) розфарбувати гуашшю тулуб майбутнього персонажа; для оздоблення очей і носика можна використати паєтки, для інших частин тіла папір для оригамі.

3. Театр із кульок.

Знадобляться: кульки різних кольорів, папір-самоклейка, двосторонній скотч, картон, креповий папір, шерстяні нитки, вату, клей, маркер, фломастери й ножиці.

Підготовка: 1) надути кульки; 2) приклеїти їм очі, носики, ротики; 3) волосся й вуса зробити з ниток; 4) щоки намалювати фломастером, а дрібні деталі – маркером; 5) для закріплення декору з кольорового паперу й картону використати двосторонній скотч; 6) тулуб змайструвати з крепового паперу, а потім прикріпити іграшку до конуса з картону або паперової трубки або використати підставки для кульок. З кульок виходять яскраві персонажі: кицька, мишка, курча, жабеня, зайчик, собачка, порося, принцеса, клоун та ін. (*Беленька та ін., 2021*).

Орієнтовну *тематику творів* у «Театральному образотворенні» диференційовано також за двома векторами:

- 1) для формування глядацької культури дітей (малі фольклорні форми, українські народні, авторські казки, казки народів світу; вірші)
- 2) для формування виконавської культури дітей:
 - пантомімічні етюди (вид сценічного мистецтва, в якому художній образ створюється за допомогою міміки, жестів, пластики тіла);
 - етюди інтонаційні (вправа для розвитку акторської майстерності, зокрема вправління мелодики мовлення, ритму, темпу, наголосу);
 - інсценування літературних творів (термін «інсценування» апелює до активізації почуттєвої сфери у передачі образу театрального героя і пріоритетом має не фотографічне відтворення тексту, а створення, проживання власного образу засобами театралізації);
 - вірші-діалоги;
 - казки, оповідання.

Визначення основних підходів до вивчення феномену «театральне образотворення» дало змогу окреслити положення, які лягли в основу нашого дослідження:

- 1) відчуття образу «Я» відіграє важливу роль у діяльності особистості дитини, а також в її успішній самоактуалізації й саморозгортанні;
- 2) взаємини між дорослими й дітьми мають важливе значення для прояву їхньої творчої активності та розкриття художньо-естетичного потенціалу;
- 3) загальна культура й театральна, зокрема, сформується у дитини за умови авторитетного дорослого та системи мистецьких впливів;
- 4) надання дитині свободи вибору для самопроявів і участі у різних видах діяльності – основа розвитку самодостатньої та впевненої особистості;
- 5) формування глядацької та виконавської культур потребує інноваційних підходів і поетапної системної роботи всіх учасників освітнього процесу.

Наше дослідження включало у себе три етапи:

- Констатувальний етап експерименту, на якому відбувалась діагностика рівнів готовності дітей і дорослих до театрального образотворення.

- Формувальний етап експерименту – апробація кейсів, вправ і методів театрального образотворення у формуванні глядацької і виконавської культур дітей старшого дошкільного віку.

- Контрольний етап експерименту – дослідження ефективності використання театрального образотворення в розвитку особистісного потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Для дослідження рівнів готовності до театрального образотворення було виділено такі критерії оцінювання та показники означеного системно-структурного утворення:

- пізнавальний – критерій сформованості когнітивного компонента, що виявляється у показниках: допитливість дітей щодо театру та театралізованої діяльності; потреба в інформаційності про театр як мистецтво; обізнаність щодо атрибутів для театралізованої діяльності;

- емоційний – критерій сформованості мотиваційно-емоційного компонента розкривається через показники: інтерес і задоволення від театралізованої діяльності; прагнення до самостійності й волевиявлення; упевненість у своїх можливостях;

- діяльнісний – критерій сформованості процесуального компонента, показниками якого є: здатність до самопрояву та саморозгортання; володіння акторськими й рефлексійними уміннями та навиками; використання отриманого досвіду у власній життєдіяльності.

На основі визначених критеріїв та показників було схарактеризовано три рівні готовності до театралізованого образотворення: оптимальний, ситуаційний і деструктивний.

З метою визначення рівнів готовності дітей і дорослих до театрального образотворення на констатувальному етапі було використано методи спостереження та опитування, які стосувалися трьох напрямів:

1) інтерес до театру як культурного простору, здатного впливати на емоційний, інтелектуальний і особистісний аспекти життєдіяльності дорослих і дітей;

2) можливості для свободи вибору дитини в різних видах діяльності;

3) прояви самоідентичності й самовизначення дитини.

Респондентам експериментальної та контрольної груп було поставлено запитання «Для чого люди ходять до театру?» (в опитуванні брали участь як діти, так і дорослі, позаяк вплив дорослого у формуванні особистості дитини є безперечним).

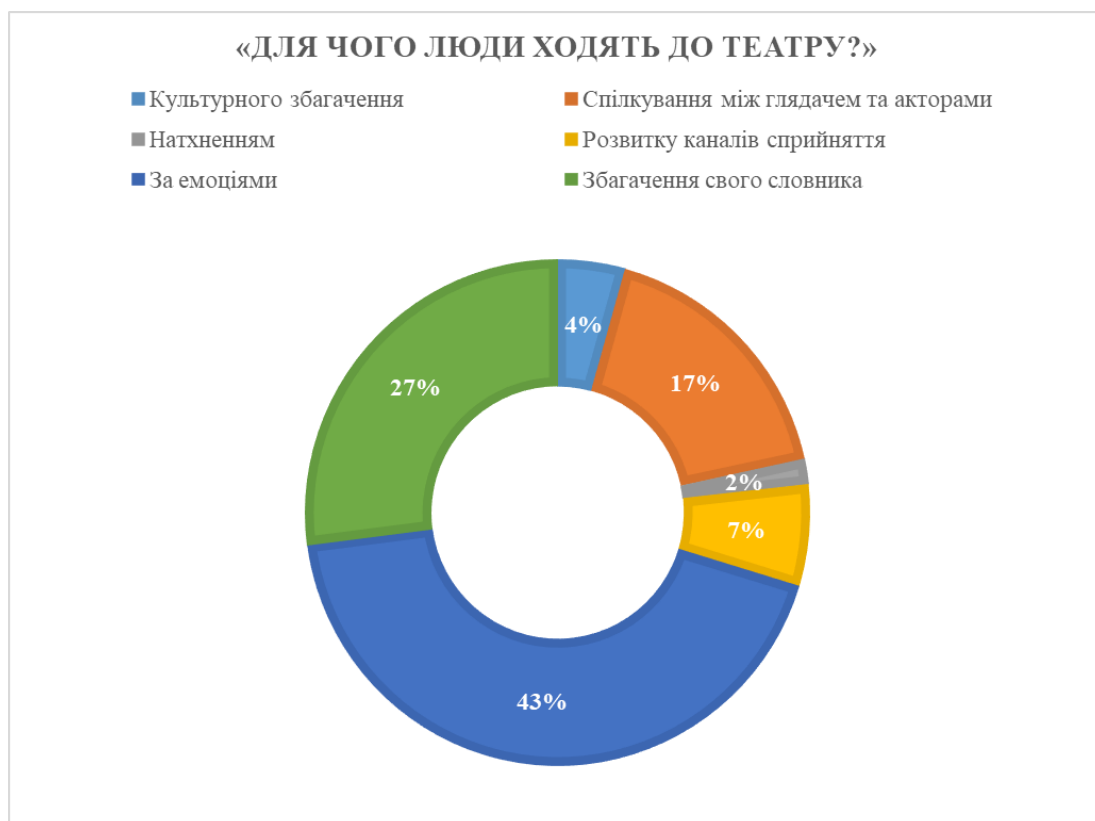

Рис. 3. Результати опитування дітей і дорослих «Для чого люди ходять до театру?»

Результати опитування показали, що переважна більшість респондентів (43%) вважають, що до театру ходять за емоціями; 27% – для збагачення словника; 17% – заради спілкування між глядачами та акторами; 7% – для розвитку каналів сприйняття; 4% – за культурним збагаченням 2% – за натхненням.

Наведемо ще твердження, які зустрічалися в опитувальниках: щоб розважитися; щоб було цікаво жити; покращити настрій; щоб знати етикет; щоб розуміти почуття та знати виставу; щоб менше дивитись телевізор і комп'ютер; щоб визнавати нове; щоб знати казки та ін.

Вивчення можливостей для свободи вибору дитини в різних видах діяльності передбачало ознайомлення з реаліями вільного волевиявлення дитини в умовах закладу дошкільної освіти та родини: спостереження за організацією різних видів діяльності дітей та можливостями реалізовувати свободу вибору; інтерв'ю з вихованцями дошкільних закладів «Яким ти хотів /хотіла би бачити дитячий садок?»; анкетування педагогів закладу дошкільної освіти та батьків «Створення умов для свободи вибору дитини».

Цікавими для нашого дослідження виявилися відповіді дітей на запитання «Яким ти хотів /хотіла би бачити дитячий садок?», «Що ти додав /додала би в групову кімнату та на дитячий майданчик?» Більшість вихованців бажають бачити дитсадок великим і світлим, наповненим іграшками та іграми, зокрема, конструкторами Лего, іграшковими роботами, музичними інструментами, батутами, гамаками й гойдалками. На запитання «Чим ти хотів /

хотіла би займатися і чи можеш ти вільно це робити?» ми отримали різні відповіді. Діти молодшої, середньої групи мріяли малювати фарбами на шпалерах, стінах, мольбертах; розбирати та збирати меблі; ставити разом із дорослим досліди, готувати їжу, використовуючи електроприлади. Вихованці старшої групи особливо не відрізнялися широким репертуаром домагань: їм було достатньо того, що пропонують вихователі: конструктори, розмальовки, настільні ігри, матеріали сюжетно-рольових ігор.

Результати інтерв'ю показали: 1) діти старшого дошкільного віку перестали прагнути змін у навколишньому середовищі під свої бажання та інтереси, а навпаки, пристосувалися, адаптувалися і змирилися з дійсністю, що існує; 2) вихованці рідко проявляють самостійний інтерес до театралізованої діяльності (на противагу зацікавленості конструкторами та роботами).

Для визначення рівня впливу дорослих на розвиток самостійності дітей та забезпечення свободи вибору ми провели анкетування вихователів і батьків. Спочатку ми попросили дати визначення поняттю свобода вибору. Педагоги насамперед зазначили: спонтанність, передбачливість, відсутність тиску з боку дорослих, відстоювання власної точки зору, право на самостійне обдумане рішення. Батьки вважають, що свобода вибору – це готовність дорослого не обмежувати дитину у висловлюванні суджень; дати малюкові можливість самому розібратися в суперечках із ровесниками і вирішити «свої проблеми», вибрати ігри, в які хоче грати, одяг, який хоче одягнути, самостійно приймати рішення.

Наступне запитання стосувалося ретроспективної рефлексії, а саме дорослим пропонувалося з позиції сьогодення оцінити, на скільки відсотків давали їм свободу їхні батьки: у яких ситуаціях; які відчуття переживалися? У групі педагогів параметри коливалися від 30 до 100%, а в групі батьків від 60 до 100%. Це свідчило про більшу свободу дитинства батьків, яка полягала лише у виборі іграшок, одягу, страв, але викликала вдячність.

У відповідях на запитання «Коли і як часто доцільно давати свободу вибору дитині?» респонденти були однотайні: коли не шкодить її здоров'ю, коли поруч перебувають дорослі (батьки); коли дитина добре розуміє, що можна, а що ні.

На запитання «У чому саме дорослі готові забезпечити вільний вибір вихованцям» ми отримали такі відповіді від педагогів: у виборі самостійного проведення часу, ігрової та образотворчої діяльності, логіко-математичного пізнання довкілля. Батьки готові надати свободу власній дитині в її бажаннях, якщо вони доступні і не суперечать, на їхню думку, інтересам дитини; у всьому, але спрямовувати дитину (коригувати та непомітно контролювати).

Відповіді на запитання «Формуванню яких якостей і рис характеру сприятиме забезпечення дітям свободи вибору?» у педагогів та батьків були приблизно однаковими: виховання здорової, соціально активної творчої особистості, що має повагу до свого вибору та відповідальність за свої вчинки; особистості, готової відстояти свою думку; сміливою, впевненою, уважною, кмітливою; самостійною та незалежною.

Останнє запитання анкети було сформульовано у формі завдання: «Продовжіть твердження: «Якщо дитині забезпечувати свободу вибору у повсякденному житті, то...». Відповіді показали: педагоги вважають, що дитина буде самостійною повноцінною особистістю, незалежною ні від кого, упевненою в собі, відповідальною за свої слова та вчинки, повністю пристосованою до життя. На думку більшості батьків, вона не буде закомплексованою і скутою в дорослому житті, виросте доброю, матиме свою точку зору, зможе бути самостійною у подальшому житті, у майбутньому скаже «спасибі».

Як бачимо, дорослі розуміють, що свобода вибору для дитини важлива для її розвитку й готові створити для цього певні умови, хоча і дуже обмежені. Діти бачать свою свободу та самостійність дещо в іншій якості і пов'язано це насамперед із емоційним комфортом та чуттєвими переживаннями.

У рамках експерименту ми провели спостереження за організацією різних видів діяльності та можливостями дітей виявляти свободу вибору, а саме: у спілкуванні з дорослими та однолітками, у самостійних іграх, художній діяльності, у навчальному процесі та трудових діях. Зазначимо, що свобода вибору для дітей забезпечувалася переважно обмежено, інколи – дозовано. Наприклад, під час театралізованої діяльності вихователі рідко створювали умови для того, щоб діти могли виявити самостійність суджень, ініціативу, індивідуальне бачення, здійснити вибір художніх засобів. Натомість використовувалися стандартні зразки, що не залишало дитині можливості для уяви, фантазії та утворення, робило дітей пасивними та залежними від смаку та волі дорослого.

У побутових ситуаціях та іграх практично не було навчання дітей вмінню без систематичного зовнішнього контролю, без допомоги та стимуляції з боку дорослого самостійно та раціонально організовувати свою діяльність з метою досягнення поставлених цілей, здійснювати саморегуляцію та самооцінку. Дуже часто педагоги робили за дітей те, що ті могли би здійснити самі.

Вищеозначене свідчить про те, що дорослі поки що не готові надати свободу вибору дитині в тій мірі, якій вона забезпечує можливість для формування самостійності, самоорганізації та самодостатності суджень і вчинків.

Рівні проявів самоідентичності й самовизначення дитини ми визначали за допомогою проєктивного тесту «Дерево» (Д. Лампен, модифікація Л.Пономаренко). Дітям пропонувалося розглянути дерево і чоловічків на ньому; обрати чоловічка, який близький настрою і положенню, обвести його синім олівцем; знайти чоловічка, на якого хотілось би бути схожим, обвести зеленим олівцем; обґрунтувати свій вибір.

Варто відзначити, що переважна більшість респондентів (67%) обрали позицію № 9 («мотивація на розваги»). Серед позицій, які хотіли би діти мати в майбутньому: 45% – №11 «дружня підтримка»; 32% – «бажання бути лідером»; 23% – «упевненість у своїх силах, комфортний стан». Результати відповідей

засвідчують переважно ситуаційний і деструктивний рівні готовності до самопрояву загалом і театралізованого образотворення зокрема.

Результати констатувального етапу дали підстави вважати стан досліджуваної проблеми в закладах дошкільної освіти як такий, що потребує корегування й системної роботи.

На формувальному етапі ми застосували вправи, кейси, методи і прийоми «театрального образотворення» для дітей старшого віку, подані у «Методичних рекомендаціях» до програми «Дитина». Ретельно зупинимося на особливостях формування глядацької та виконавської культури вихованців.

Очевидно, що ознайомлюючи дітей з театром, вихователь має врахувати всю палітру синтетичного за своєю природою, багатогранного театрального мистецтва, а також пам'ятати низку важливих аспектів під час планування й проведення діалогів/полілогів про театр (для будь-якого формату – обговорення вистави, мультфільму; розгляд тематичних світлин, екскурсії до приміщення театру). Взаємодію з вихованцями в означеному контексті завжди розпочинали з життєвого досвіду (Хто був у театрі? З ким? Що дивилися? Хто що чув? Від кого? Якими трьома словами можете описати театр? Для чого люди ходять до театру?). Звертали увагу на відчуття (Які відчуття, коли входили в приміщення театру? Які враження від глядацької зали? Що найбільше вразило? Що відчував / відчувала, коли переглядали виставу? Чому? і т.ін.)

У цілому алгоритм ознайомлення дітей з театром як культурною установою виглядав так (навіть якщо це відбувалося за допомогою мультфільмів, відео, світлин та ін.):

1. Розповідь про особливість підготовки до відвідування театру.

Формування наміру, бажання подивитися певну виставу у певному театрі. Купівля квитків. Емоційний стан. Особливості одягу. Традиційний ритуал підготовки до відвідування театру. Пунктуальність.

2. Архітектура й оздоблення приміщення театру.

Образ театру як особливої архітектурної споруди. Чим відрізняється від звичайного будинку (Скільки дверей? Чи є вікна?). Особливості оздоблення приміщення й території навколо.

3. Антураж театру

Показа дітям краси й небуденності театру за допомогою органів чуття:

– бачимо – незвичайні архітектурні рішення (стіни, стеля, підлога, колони тощо); театральні меблі, аксесуари; кольорові поєднання, підбір матеріалів, технологічні пристрої в інтер'єрі, світові ефекти;

– чуємо музичний супровід;

– відчуваємо запахи «куліс»;

– тактильні відчуття: бархат на стільцях, мармурові колони тощо.

4. Спостереження за тим, що роблять люди у вестибюлі (або розповідь)

У подробицях розповідали про дії глядачів (це допоможе згодом дітям самостійно організовувати тематичні творчі та режисерські ігри): хтось купує квитки в касі (як це відбувається: «Мені, будь ласка, квиток на сьогоднішню

виставу. Якогома ближче, будь ласка». – «4 ряд у партері підійде?» – «Добре, дякую!» – «З Вас 100 грн» – «Дякую!» – «Будь ласка!»). Розглядає надписи на квитку – назва театру, назва вистави, номер ряду й місце. Хтось уже купив квитки напередодні – тому неспішно оглядає опатні стіни театру, любуючись красою майстрів, портрети акторів театру, світлини вистав, репродукції картин, скульптури тощо. Інші підходять до великого театрального дзеркала, оглядають себе, при потребі наводять лад у зовнішньому вигляді. Уважно розглядають внутрішнє оздоблення театру і бачимо інші двері, біля яких стоїть капельдинер і перевіряє квитки. Він/вона доброзичливо вітається; в українських театрах зазвичай вони одягнуті у вишиванках. У холодну пору року капельдинери запрошують пройти в роздягальню, зняти пальта, плащі чи шуби. За потреби залишити громіздкі речі, парасольки. Далі допомагають знайти глядачеві місце, пропонують: програмку (це такий аркуш, де є інформація про виставу (назва п'єси, автор, рік написання, можливо, стислий сюжет) й тих, хто її готував (режисер, драматург, актори, художники, костюмери, звукооператори та ін.); театральний бінокль (це пристрій із двох він відрізняється від звичайних тим, що маленький за розміром і красиво оздоблений).

5. Показ вистави. Традиції театру

За відсутності можливості показати театр пропонували дітям «намалювати візуальну картинку»: «Уявімо, що ми з вами в театрі. Пролунав останній, третій дзвоник (два перед цим були попереджувальними), який нагадав глядачам про початок вистави. У залі згасло світло, залунала музика. Розсунулася завіса, на сцену вийшли актори і розпочалася вистава». Розповідали дітям про традиції, гласні й негласні правила, що існують у театрі.

Очевидно, що під час показу театральних вистав педагоги уникали зауваження дисциплінарного характеру дітям. Перед початком вистави вихователі підготовлювали дітей до перегляду, налаштовували на емоційний настрій (нагадує про особливий настрій під час перегляду; повідомляли дітям, яку казку дивитимуться тощо).

6. Історія театру. Роль у житті людини.

Дітям завжди були цікавими розповіді педагога про роль і особливості театру в житті людства.

7. Вихід із театру.

Закріпили з дітьми той же «маршрут» – пройшлись до гардеробного приміщення, одягнулись і вийшли на вулицю.

8. Обмін враженнями, рефлексії

Акцент – на необхідності обміну, важливості подібного моменту в житті як дитини, так і дорослого, формуванні особливої потреби поділитися з іншими, висловитися, почути себе, ніби збоку, усвідомити почуте й побачене.

По закінченню показу вистави намагалися не ставити дітям запитання за змістом показаного твору, а дати їм можливість пережити свої почуття. Коли ж у дітей виникали запитання, давали на них чітку й точну відповідь. Через два-три дні після показу проводили роботу, спрямовану на закріплення: зокрема, «інтерв'ю», малювання за змістом вистави, художні інсталяції тощо.

Аспекти, на яких зупинялись в обговоренні вистави з дітьми:

- оцінювали декорації вистави;
- звертали увагу на «акторську гру» (жести, інтонацію);
- робили акцент на музиці у виставі: які емоції вона викликала?
- аналізували власні відчуття упродовж вистави: коли хотілось сміятись? Коли хотілось плескати, чому? Коли дратувала (викликала подив, гнів) поведінка, слова персонажів?

Відзначимо, що для нас було виживим розвинути ефект «тут і тепер» (а не далекому майбутньому) у дитині-глядачеві:

- здатність переносити естетичні оцінки з конкретного твору на інші види мистецтва;
- уміння розуміти форми та зміст твору, усвідомлювати його «мораль», зерно образів);
- спроможність інтерпретувати «смисли» автору твору, режисерську концепцію та акторське виконання;
- уміння співпереживати героям вистави;
- готовність до рефлексії: особистісних оцінок вистави, дій героїв, власних вражень і емоцій;
- використовувати отриманий досвід поведінковий та емоційних проявів у своєму житті.

Експеримент довів: за умови систематичного обміну враженнями та емоціями у дітей 6-7 р. є усе для того, аби сформувалась *мистецька рефлексія* – емоційна готовність до сприйняття мистецьких явищ; готовність до мистецького самовираження. Таким чином, урахувавши природню здатність дитини з інтересом відкривати нове, вихователь створює незабутні враження від зустрічі з театром, які дитина згодом захоче повторити неодноразово.

На противагу традиційним правилам, що містять низку заборон, зміст яких дитині не завжди зрозумілий; на жаль, певною мірою притлумлюють вільний прояв емоцій і призводять до того, що дитина спочатку приховуватиме те, що відчуває, а потім і розучиться взагалі щось переживати, пропонували застосовувати театральні патерни. Патерн (англ. Pattern – «зразок, шаблон; форма, модель; схема, діаграма») – схема-образ, що діє як посередник уявлення, або чуттєве поняття, завдяки якому в режимі одночасності сприйняття і мислення виявляються закономірності, як вони існують в природі і суспільстві. Патерни відрізняються від правил тим, що 1) «не спускаються» зверху (від дорослого до дитини), а формулюються, виходячи з життєвого досвіду дитини; 2) мають усвідомлений і чуттєвий складник («я веду себе культурно не тому, що мені дорослі сказали, а тому, що вважаю себе культурною людиною й поводжусь відповідно»)

При створенні разом із дітьми театральних патернів ми враховували низку емоційних аспектів:

- 1) усвідомлення дітьми поняття «театральна атмосфера»
- самоналаштування на відвідання театру (театральної вистави);
 - заохочування інших до відвідання театру («Підемо на виставу!»),

«Коли ми підемо в театр?», «Театр – це круто», «У театрі – цікаво!»);

- уміння бути уважними й помічати характерні особливості театру;

2) розуміння дітьми поняття «театральна культура»

- позиціонування дитиною себе «Я – культурний глядач»;

- позиціонування дитиною себе «Я – культурна людина»;

- позиціонування дитиною себе «Я цікавлюсь мистецтвом».

«Емоційні акценти» передбачали в спілкуванні з дітьми:

- спогади вихователя стосовно конкретних проявів поведінки, пов'язаних з відвідуванням театру;

Орієнтири: «Я завжди готуюсь до вистави уже за декілька днів: продумую, що одягну, що взую, яку зачіску зроблю»; «Люблю приїжджати до театру за півгодини до вистави, аби походити залами театру й полюбуватись його антуражем» тощо;

- спогади батьків вихованців про відвідування театру;

Орієнтири (на основі опитування)

«Зазвичай я купую квіти, коли йдемо із сім'єю в театр», «Намагаюсь на виставу одягти нову сукню», «Похід у театр – завжди для мене хвилювання і радість» тощо;

- спостереження дітей за уподобаннями батьків і певними поведінковими проявами.

Орієнтири:

«Мама довго збирається в театр», «Мені мама одягає нову кофту в театр», «Коли ми приходили в театр, то фотографувались багато» та ін.

- використання яскравих слоганів, які моделюють дітям бажані прояви їхньої поведінки в театрі.

Наприклад: «Йди до театру в святковому вбранні», «Театр починається із входу», «Акторам приємно чути оплески», «Актори заслуговують на повагу», «Актори очікують на оплески», «Актори очікують на емоційний відгук», «Підтримай гру акторів власним співпереживанням», «Глядацька зала – не їдальня», «Хочеш поділитись враженнями – ділись пошепки», «Хай твій сміх або переживання будуть доречними під час перегляду», «Світ театру – світ щирих емоцій», «Смішно – смійся, сумно – плач!», «Весь світ – театр, і всі ми в ньому актори».

Переконані: у такій формі сформовані театральні патерни неодмінно:

1) сформують у дітей дошкільного віку стійке прийняття театру як небуденного явища в своєму житті;

2) розвинуть здатність поєднувати власні особистісні бажання й емоційні прояви з повагою та делікатністю до інших людей;

3) підготують поживний ґрунт для формування емоційної культури та мистецької рефлексії, які дозволять кожній дитині усвідомлювати власний емоційний стан, розуміти й озвучувати емоції, порівнювати свої емоції з емоціями однолітків, дорослих, персонажів театрального дійства.

Загальновідомо: стрімкий розвиток високих технологій має великий вплив не тільки на уклад нашого життя, але і зміну змісту, формату й, власне, факту

існування певних професій. Загальновідомий факт: часто ми знайомимо дітей з тими професіями, які через 10-20 років просто щезнуть у суспільстві. Дослідники переконливо стверджують, що праця людей у майбутньому дуже зміниться: на допомогу людині прийде штучний інтелект. Багато людей побоюються, що їхню працю може повністю замінити робототехніка. Однак ми переконані: машина ніколи не стане членом команди. Їй не підвладні людські емоції. Професії, побудовані на людських взаєминах, не зможе замінити штучний інтелект. Театральні професії відносяться до таких, що потребують саме людського фактору, комунікаційних та емоційних взаємин.

Поетапність ознайомлення із світом театральних професій визначили таку:

- 1) безпосередні зустрічі з працівниками театру (у закладі дошкільної освіти або в театрі);
- 2) екскурсії до театру (у закладі дошкільної освіти або в театрі);
- 3) дидактичні ігри та читання художньої літератури з теми, розглядання тематичних альбомів;
- 4) діалоги/полілоги педагога та дітей про театр і театральні професії;
- 5) тематичні сюжетно-рольові ігри, режисерські ігри.

Зрозуміло, коли вихователі не мали можливості ознайомити дітей з театральними професіями в театрі, вони замінювали екскурсії тематичними мініатюрами або подорожами, присвяченими розкриттю таємниці театральних професій. У старшому дошкільному віці давали чітке уявлення про тих, хто працює в театрі. Всю отриману інформацію діти закріплювали в процесі розгортання сюжетно-рольових ігор. Для цього педагог максимально розкривав спектр дій кожного із працівників театру. Це зручно було робити, позаяк вихователь для себе створив узагальнювальну таблицю з переліком театральних професій, її класифікації та відповідних дій кожного учасника вистави.

Інформація щодо дій кожного із працівників театру дозволила дітям цікаво зіграти в дидактичну гру «Упізнай, хто я?». Правило гри: діти стоять у колі та по черзі описують працю одного із працівників театру:

– «Я умію перевтілюватись в інших людей. Відчувати їх радість і біль. І здатний передати це все через міміку на обличчі й рухи свого тіла. Я граю, але роблю це серйозно. Хто я?»

– «Я – на сцені і не на сцені. Я не актор, але знаю всі тексти акторів. Мене не бачать глядачі, але добре чують актори. Хто я?»

– «Я малюю. У мене багато різних фарб, олівців, великого й маленького паперу. Я можу створити полотна, які перенесуть глядача в місто чи село, в майбутнє чи минуле, квартиру чи ліс або поле...Хто я?».

Другим варіантом означеної гри стала улюблена дітьми й дорослими упродовж багатьох років гра «Де були не скажемо, кого бачили – покажемо». Вербальний опис представника певної театральної професії замінили на невербальний, пантомімічний показ. Для закріплення уявлень про театральні професії пропонували графічну вправу «Допоможи знайти кожному кімнату»

(діти з'єднували лініями тих, хто працює в театрі, й двері кімнат з відповідними ілюстрованими табличками (фарби та пензлі; перука й косметика; музичні інструменти; лампи й прожектори тощо).

Корисним і цікавим для дітей старшого дошкільного віку став мінідиспут «А як думаєш ти?», з обговоренням прислів'їв, фразеологізмів та крилатих висловів, пов'язаних із театром. Наприклад: «Театр починається з вішалки?», «Хто головніший у театрі: актор чи режисер?» тощо. Ми розуміли, як важливо поповнювати словник дітей «театральними» термінами, тому створили з дітьми лепбук-абетку. А ще – настільні ігри: «Назви, хто (що) це?», «Знайди кімнату для кожного працівника театру», «Четвертий зайвий», «Підбери пару» та ін., альбом «Як народжується вистава».

Творче втілення вражень від знайомства з театральними професіями діти дошкільного віку відбувалося в продуктивній діяльності. Зокрема, створенні афіш і квитків, декорацій до вистави; виготовлення гриму, вусів, бороди, перуки для акторів; підготовка елементів до костюмів, бутафорних предметів із глини та солоного тіста тощо. Уведення у світ театральних професій значно підвищило рівень загальної культури та ерудиції в дітей дошкільного віку; викликало інтерес і повагу до праці представників театру; дозволило визначати в людях театральних професій характерні професійні якості для наслідування в ігровій діяльності.

Таким чином, продемонстровані театральні вистави збагатили естетичне сприймання дітей, сприяли формуванню виразної образної мови, мислення і пам'яті; розвитку зв'язного мовлення при обміні емоціями після вистави, складанні розповіді про побачене. Герої театральних вистав емоційно впливали на дітей, і діти сприймали їх за реальних істот: переживали разом із ними, не погоджувалися з їхніми руйнівними вчинками, вчилися бачити й розуміти прояви дружби, правдивості, хоробрості, винахідливості, взаємодопомоги. У зв'язку з цим у дітей розвивалося вміння осмислювати явища навколишнього життя, відбувалося формування власної картини світу, чуттєвої й мистецької рефлексії.

Отже, структурована й систематична робота з формування глядацької культури у дітей дошкільного розвинула їхні вміння оцінювати естетико-етичний зміст переглянутої вистави, здатність бути активним суб'єктом театрального дійства, що передбачає незримий діалог як з героями вистави, так і внутрішнім «Я».

Не менш копітку роботу ми провели з формування виконавської культури дітей старшого дошкільного віку, яка передбачала:

- уміння «входити в образ» і «утримувати» його упродовж відповідного часу;
- уміння передавати характерні особливості будь-якого художнього образу;
- усвідомлення прояву своїх емоцій і власних виконавчих дій;
- здатність переносити отримані уявлення в самостійну ігрову діяльність;

- спроможність виявляти зацікавленість до театру як виду мистецтва;
- усвідомлення змісту вистави, ідеї, художніх образів літературних творів;
- готовність творити в групі.

У контексті нашого дослідження метою залучення дітей до «живого відчуття» театрального мистецтва стала не лише відмінна підготовка виступів дітей, але й передусім:

- створення атмосфери творчості;
- формування емоційно-чуттєвої культури та мистецької рефлексії;
- розвиток мовлення та інтонування;
- формування навичок акторсько-виконавської діяльності;
- соціально-комунікативний розвиток тощо.

Зрозуміло, що в театралізованій діяльності дитина має мати простір для свободи самовираження, створення свого образу найдоступнішими для цього способами – рух міміка, інтонація, жести, поза. Особливостями сприйняття театралізованої дії дітьми дошкільного віку стали: відкритий контакт і обмін почуттями з героями, потреба індивідуального самовираження, прагнення дитини відтворювати улюбленого героя та наслідувати його у власній поведінці.

Діти із задоволенням змінювали початок і кінцівки знайомих сюжетів, придумували хід подій, у які потрапляв герой, вводили нових персонажів. У процесі інсценізації деякі діти виявляли себе доволі емоційно й безпосередньо. Для більшості вихованців корисним став комплекс вправ, які вдосконалювали акторські уміння дітей:

1) вправи, для розвитку уваги й уяви (мета: навчання дітей контролювати увагу, зосереджуватися на об'єкті, який у цей момент важливіший за інші; розвивають уміння на основі асоціацій створювати образи;

2) вправи, які формують уміння розуміти й емоційно висловлювати різні стани за допомогою інтонації, знаходити засоби виразності для висловлення свого настрою з допомогою міміки; добирати власні виразні жести й самостійно виконувати пантоміміку;

3) вправи дитячого аутотренінгу, формують уміння психологічно налаштуватися на виконання майбутнього дії, швидко переключатися з однієї дії на іншу, контролювати міміку, позу, жести; тренують здатність змінювати свої переживання, вираз обличчя, ходу, рухи відповідно до емоційного стану.

Удосконаленню окремих елементів рухів, інтонацій допомагали спеціальні вправи і гімнастика, яку дошкільники можуть проводити самостійно. Вони придумували й загадували дорослим будь-який образ, супроводжуючи його словом, жестом, інтонацією, позою, мімікою. Ми намагалися надавати дітям більше свободи у діях, фантазії, під час імітування рухів, відтворенні у творчих іграх реальних і казкових сюжетах, створенні власних задумів, цікавому і змістовному програнні ролі.

Сформований рівень виконавської культури старших дошкільників продемонстрував:

- захоплення не тільки процесом інсценізації літературних творів, але й результатом;
- інтерес до театральної культури загалом;
- артистичні здібності дітей удосконалюються від виступу до виступу;
- сформоване відчуття партнерства;
- формування особливого, естетичного ставлення до світу у процесі театралізованої діяльності;
- розвиток загальних психічних процесів: сприймання, образне мислення, увага, пам'ять;

Зрозуміло, що відповідна діяльність у нас відбувалася за умови тісної співтворчості з членами родин: педагоги мотивували батьків до пошуку способів конструктивної взаємодії, у процесі якої батьки ставали рівноправними партнерами щодо формування у дошкільників свободи дій, поведінки і емоційної та естетичної культур засобами театралізованої діяльності; залучали батьків до підготовки костюмів, декорацій, участі у виставах.

Очевидно, що елементи театралізації педагоги закладу дошкільної освіти активно використовують у різних фрагментах життєдіяльності дитини. Зокрема, у комплексах ранкової гімнастики та гімнастики пробудження; сюжетних фізкультурних заняттях; музичних і фізкультурних хвилинок; пальчикових іграх-інсценівках, мімічних етюдах, іграх-етюдах; театралізованих замальовках під час проведення тематичних мініатюр або розваг, дидактичних іграх тощо.

Варто відзначити, що завдання підрозділу «Театральне образотворення», як і стрижневі напрями освітньої програми «Дитина-2020», суголосні основним завданням Державного стандарту дошкільної освіти (нова редакція 2021). Зокрема, в контексті нашого розкриття теми актуальними є визначені компетентності дитини старшого віку:

- здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до мистецької діяльності;
- сприймання та емоційне реагування на художній образ; розуміння змісту і характер колективних вистав, знання різних видів театру;
- володіння доступними техніками і відображення життєвих вражень і почуттів;
- володіння навичками виконавської культури (декламування, передавання рухами характерних ознак персонажів) і культурою глядача (елементарна культура поведіння під час концертів і свят);
- виявлення елементарних навичок рефлексії (обмірковування з іншими мистецького досвіду, вражень і ставлень до мистецької діяльності) (БКДО, 2021).

Наразі формувальний етап нашого дослідження триває. Наступним завданням є здійснення театрального тьюторства (супровід-співробітництво та

супровід-ініціювання дорослих), стимулювання інтересу дітей до самостійної художньої діяльності з використанням театрального образотворення і отриманих акторських умінь та навичок.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Театралізована діяльність може й має бути потужним інструментом розвитку всіх базових якостей особистості дитини: пізнавальних і психічних процесів, формування комунікативних навичок як основ соціальної культури. Особливу увагу важливо приділити самостійності й свободі вибору дитини, що, у свою чергу, сприятиме розвитку комплексу поведінкових показників: активності й ініціативності, готовності покластися на власні сили та відповідати за свої слова та вчинки; елементарної самооцінки і впевненості в собі та ін.

Основний акцент в організації театралізованої діяльності необхідно робити не на результат у вигляді зовнішньої демонстрації театралізованої дії, а на процес естетичного, емоційного та загального розвитку особистості дошкільника, формуванню культури його бажань і прагнень.

Театралізоване образотворення як простір, у якому кожна дитина може апелювати до самовизначення (образ «Я»: умію – мені це подобається – я це зможу) та самопроявлення (через різноманітні образи театральних персонажів) дарує можливість для «проживання» образів дітьми у театралізованій діяльності та під час занурення у театральну атмосферу. Використання ідеї театрального образотворення в закладі дошкільної освіти та родині буде успішним за умови організації поетапної та системної роботи з формування глядацької та виконавської культури дітей дошкільного віку.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх питань театралізованої діяльності в життєдіяльності дитини старшого дошкільного віку та відкриває перспективу для вивчення педагогічних підходів у взаємодії педагога з іншими учасниками освітнього процесу – психологами, музичними керівниками, хореографами тощо; більш глибокого вивчення змістово-організаційних умов реалізації творчого потенціалу дітей з особливими потребами у контексті театрального образотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021. №33.
URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 22.08.2021).
2. Барановська І. Театр ляльок у початковій школі: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2015. 170 с.
3. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. с.137.
4. Дергач М. А. Театральне мистецтво як засіб формування особистості в історії педагогічної думки та школи України в ХХ столітті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2012. 492 с.
5. Дитина: Освітня програма розвитку дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О.В. Огневюк, авт.кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна [та ін.]. ; наук. ред. : Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і наук. України, Київ. у-нт ім. Б. Грінченка. К.: Київ, у-н-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

6. Кондратець І. В. Ласкаво просимо до театру! Ознайомлення дошкільників із театральним мистецтвом. *Палітра педагога*. 2021. № 2. С. 3-9.
7. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук.ред. Г. В. Беленька, О. А. Половіна, І. В. Кондратець; авт.кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна, К. І. Волинець та ін. К.: ТОВ «АКМЕ ГРУП». 2021. 568 с.
8. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Волощук В. О., 2017. 163 с.
9. Половіна, О. А., Інтегративна функція мистецтва у формуванні творчої особистості дитини. *Мистецтво та освіта*. Київ. «Педагогічна думка». 2018. 4 (90), С. 22-26.
10. Половіна, О. А., Кондратець, І. В., Нові підходи до формування художньо-практичної компетентності майбутніх вихователів. *Народна освіта: Електронне наукове фахове видання*. 2019. Випуск № 2(38). Розділ «Педагогічна наука». URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5789

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) nova redaktsiia. Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.01.2021. №33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (data zvernennia: 22.08.2021) [in Ukrainian].
2. Baranovska I. Teatr liatok u pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk. Vinnytsia, 2015. 170 s [in Ukrainian].
3. Bila I. M. Psykholohiia dytiachoi tvorchosti. Kyiv : Feniks, 2014. s.137 [in Ukrainian].
4. Derhach M. A. Teatralne mystetstvo yak zasib formuvannia osobystosti v istorii pedahohichnoi dumky ta shkoly Ukrainy v XX stolitti : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. Luhansk, 2012. 492 s [in Ukrainian].
5. Dytyna: Osvitnia prohrama rozvytku ditei vid dvokh do semy rokiv / nauk. ker. proektu: O.V. Ohneviuk, avt.kol.: H.V. Bielienka, O.L. Bohinich, V.M. Vertuhina [ta in.]. ; nauk. red. : H.V. Bielienka, M.A. Mashovets; Min. osv. i nauk. Ukrainy, Kyiv. u-nt im. B. Hrinchenka. K.: Kyiv, u-n-t im. B. Hrinchenka, 2020. 440 s [in Ukrainian].
6. Kondratets I. V. Laskavo prosymo do teatru! Oznaiomlennia doshkilnykiv iz teatralnym mystetstvom. *Palitra pedahoha*. 2021. № 2. S. 3-9 [in Ukrainian].
7. Metodychni rekomendatsii do Osvitnoi prohramy dlia ditei vid 2 do 7 rokiv «Dytyna» / nauk.red. H. V. Bielienka, O. A. Polovina, I. V. Kondratets; avt.kol.: H. V. Bielienka, O. L. Bohinich, V. M. Vertuhina, K. I. Volynets ta in. K.: TOV «AKME HRUP». 2021. 568 s [in Ukrainian].
8. Oliinyk O. M. Teatralno-ihrova diialnist v umovakh doshkilnoho navchalnoho zakladu : navch.-metod. posib. Kam'ianets-Podilskyi : Voloshchuk V. O., 2017. 163 s [in Ukrainian].
9. Polovina, O. A., Intehratyvna funktsiia mystetstva u formuvanni tvorchoi osobystosti dytyny. *Mystetstvo ta osvita*. Kyiv. «Pedahohichna dumka». 2018. 4 (90), S. 22-26 [in Ukrainian].
10. Polovina, O. A., Kondratets, I. V., Novi pidkhody do formuvannia khudozhno-praktychnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv. *Narodna osvita: Elektronne nauкове fakhove vydannia*. 2019. Vypusk № 2(38). Rozdil «Pedahohichna nauka». URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5789 [in Ukrainian].